

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์ระบบการส่งเสริมกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชนของศูนย์ส่งเสริมการเพาะชา กล้าไม้และปลูกป่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ 1 (มหาสารคาม) เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ เพื่อทราบถึงกระบวนการดำเนินงานส่งเสริมของศูนย์ฯ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและยกระดับฐานะชีวิตและความเป็นอยู่ของราษฎร โดยการส่งเสริมให้มีการปลูกป่าเพิ่มมากขึ้น และส่งเสริมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาป่าไม้ ให้ประชาชนทั่วไปยอมรับและนำไปปรับใช้ในการดำรงชีพ การดำเนินงานของศูนย์ฯ ประกอบด้วยกิจกรรมหลักคือ การส่งเสริมการเพาะชากล้าไม้ การส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน และการเผยแพร่ความรู้ด้วยการฝึกอบรม นอกจากการดำเนินงานของศูนย์ฯ ซึ่งถือเป็นผู้ส่งเสริมแล้ว ในระบบการส่งเสริมยังจะต้องประกอบด้วยผู้รับการส่งเสริม คือ ประชาชนที่อยู่เป้าหมายของการส่งเสริมด้วย ดังนั้น การวัดผลหรือประเมินผลในช่วงระหว่างการทำงานโครงการนี้ ผู้ศึกษาให้ความสนใจประเด็นเกี่ยวกับ ผลลัพธ์ของการดำเนินงานสามารถที่จะตอบสนอง วัตถุประสงค์ของโครงการได้มากน้อยเพียงใด ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับ บ่งบอกถึงผลของการดำเนินงานส่งเสริมของศูนย์ฯ ภายใต้งานโครงการส่งเสริมการเพาะชา กล้าไม้และปลูกป่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงที่ผ่านมาได้ในระดับหนึ่ง

5.1 วัดดูประสงคในการศึกษา

5.1.1 เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชนของศูนย์ส่งเสริมการเพาะชากล้าไม้และปลูกป่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ 1 (มหาสารคาม)

5.1.2 เพื่อศึกษาการรับรู้ ทักษะและพฤติกรรมของผู้รับการส่งเสริมเกี่ยวกับงานเพาะชากล้าไม้และงานปลูกป่าชุมชน

5.1.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทักษะและพฤติกรรมของผู้รับการส่งเสริมเกี่ยวกับงานเพาะชากล้าไม้และงานปลูกป่าชุมชน

5.1.4 เพื่อศึกษาความคิดเห็นและพฤติกรรมของผู้ผ่านการฝึกอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมการฝึกอบรม

5.1.5 เพื่อศึกษาปัญหาในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชน

5.2 แนวคิด ที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาวิเคราะห์ระบบการส่งเสริมกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชนของศูนย์ ฯ ครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้แนวคิดเกี่ยวกับวนศาสตร์ชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับระบบการส่งเสริม ซึ่งประกอบด้วย การแพร่กระจายข่าวสารและการสื่อสาร แนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรม แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ ทักษะและพฤติกรรม รวมทั้งทำการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

5.3 วิธีการดำเนินการวิจัย

5.3.1 ประชากรและพื้นที่ทำการศึกษา

1) การศึกษากระบวนการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชนของศูนย์ ฯ ใช้เจ้าหน้าที่ เอกสารของศูนย์ ฯ และโครงการเป็นแหล่งข้อมูล

2) การศึกษากิจกรรมการเพาะชำกล้าไม้ ใช้ผู้รับการส่งเสริมจากหมู่บ้าน กู่ทอง บ้านหนองผักแว่น อำเภอเขียงยืน และบ้านชี อำเภอกอสุณพิสัย จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 158 คน เป็นแหล่งข้อมูล

3) การศึกษากิจกรรมการปลูกป่าชุมชน ใช้ผู้รับการส่งเสริมจาก 3 หมู่บ้าน คือ บ้านขามเปี้ย บ้านเนินศรีสวัสดิ์ อำเภอเขียงยืน และบ้านเขวา อำเภอกอสุณพิสัย จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 155 คน เป็นแหล่งข้อมูล

4) การศึกษากิจกรรมการฝึกอบรม ใช้ผู้ผ่านการฝึกอบรมในช่วงปีงบประมาณ 2535 ถึง 2536 ที่อาศัยอยู่ในท้องที่จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 33 คน เป็นแหล่งข้อมูล

5.3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณ ในกิจกรรมการเพาะชากล้ำน้ำและการปลูกปาล์มน้ำมัน

ตัวแปรอิสระประกอบด้วย อายุ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา ขนาดที่ดินที่ถือครอง การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม การรับรู้การดำเนินงานส่งเสริมและการรับรู้ลักษณะเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ศูนย์ ฯ ส่งเสริม ตัวแปรตามคือ ทักษะคิดและพฤติกรรมของผู้รับการส่งเสริมที่มีต่อลักษณะงานที่ศูนย์ ฯ ส่งเสริม สำหรับกิจกรรมการฝึกอบรมเป็นการศึกษาเพื่อติดตามงานที่ต้องการทราบผลต่อเนื่องภายหลังการฝึกอบรมไปแล้ว นั้น ด้านความรู้ใบใช้ประโยชน์และเผยแพร่ภายนอกน้อยเพียงใด ตลอดจนประสบกับปัญหาอย่างไร

5.3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำโดยการสัมภาษณ์ที่มีแนวทางการสัมภาษณ์ การสังเกต และเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์

5.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package For The Social Sciences) ค่าสถิติที่ใช้คือ ค่าเฉลี่ย (Means) ค่าร้อยละ (Percentages) ค่าไค-สแควร์ (Chi-Square) และการวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95.0 เปอร์เซ็นต์

5.4 ผลการวิจัย

5.4.1 กระบวนการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชนของศูนย์ส่งเสริมการเพาะชากล้ำน้ำและปลูกปาล์มน้ำมันภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ 1 (มหาสารคาม) ซึ่งดำเนินงานในพื้นที่ 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์และร้อยเอ็ด การดำเนินงานเน้นการปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดเป็นรายปี เหมือนกับระบบราชการทั่วไป (Bureaucratic Model) คือ มีกรอบการดำเนินงานตามโครงสร้างที่แบ่งเป็นงานต่าง ๆ

คือ งานส่งเสริม งานเพาะชากล้ำไม้ งานปลูกป่าสาธิต งานฝึกอบรม งานธุรการ งานแผน งานและติดตามประเมินผล เป็นต้น การดำเนินงานในแต่ละปีงบประมาณมีการกำหนดปริมาณงานเป็นแผนที่ชัดเจน เช่น แผนงานการเพาะชากล้ำไม้ แผนงานการปลูกป่าชุมชน และแผนงานการฝึกอบรม เป็นต้น ลักษณะการดำเนินงานเป็นการดำเนินงานร่วมระหว่างรัฐบาลไทย โดยกรมป่าไม้และองค์การความช่วยเหลือระหว่างประเทศของรัฐบาลญี่ปุ่น (JICA) ซึ่งให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน 2 แบบคือ สนับสนุนแบบให้เปล่า (Grant Aid) เมื่อครั้งจัดตั้งศูนย์ ฯ และโครงการ และให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการ (Technical Cooperation) ในการดำเนินงานภายหลังจัดตั้งโครงการ ขณะทำการศึกษาครั้งนี้ การดำเนินงานศูนย์ฯ อยู่ในช่วงกำลังดำเนินโครงการที่กำหนดไว้ในระยะแรก คือ ระหว่างปีงบประมาณ 2534 ถึง ปีงบประมาณ 2539 การดำเนินงานในกิจกรรมต่างๆ เริ่มดำเนินงานในเวลาที่แตกต่างกันคือ การส่งเสริมการเพาะชากล้ำไม้เริ่มดำเนินงานปีงบประมาณ 2534 การส่งเสริมการปลูกป่าชุมชนเริ่มดำเนินงานปีงบประมาณ 2536 และกิจกรรมการฝึกอบรมเริ่มดำเนินงานปีงบประมาณ 2535 การดำเนินงานแต่ละกิจกรรม มีการกำหนดพื้นที่เป้าหมายสำหรับการดำเนินงานเป็นรายปี ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานของโครงการที่ได้มีการกำหนดหมู่บ้านเป้าหมายสำหรับการดำเนินงานส่งเสริมในช่วงปีงบประมาณ 2534 ถึงปี 2539 ไร่จำนวน 2,668 หมู่บ้าน

กระบวนการทำงานของศูนย์ฯ มุ่งเน้นการแพร่กระจายความรู้และเทคโนโลยีอันก้าวหน้าหรือนวัตกรรมเกี่ยวกับ แบบแผนการผลิตตามแนวคิดใหม่ ที่อาศัยความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์กับระบบนิเวศน์เป็นพื้นฐาน ให้กับประชาชนในพื้นที่เป้าหมายได้เกิดการรับรู้และมีความรู้และความเข้าใจมากขึ้น ตลอดจนเสริมสร้างความชำนาญทางปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการยอมรับและนำไปใช้ในการประกอบอาชีพต่อไป การคัดเลือกพื้นที่ดำเนินงานแต่ละปีศูนย์ฯ มีการจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปทบทวนพื้นที่หัวหน้าหน่วยส่งเสริมในระดับพื้นที่ประมาณ 5-10 หน่วยต่อปี ซึ่งในแต่ละปีไม่เท่ากัน แต่ละหน่วยมีหน้าที่ คือ การสำรวจศักยภาพของพื้นที่และชุมชน การประสานงานกับผู้นำชุมชน เช่น ผู้นำหมู่บ้าน กำนัน คณะกรรมการหมู่บ้านและสภาตำบล เพื่อต้องการพบข้อมูลหมู่บ้านเป้าหมายในการดำเนินงานส่งเสริม รวมทุกหน่วยประมาณ 80 หมู่บ้านโดยให้มีการกระจายอยู่ในพื้นที่ 4 จังหวัดของศูนย์ ฯ และมีการดำเนินงานส่งเสริมในกิจกรรมหลักคือ การส่งเสริมการเพาะชากล้ำไม้โดยการตั้งโรงเรียนเพาะชากล้ำไม้ให้ประชาชนในหมู่บ้านเป้าหมายที่สนใจได้เข้ามาเรียนรู้ โดยการรับจ้างปฏิบัติงานในหน่วยส่งเสริม

ซึ่งหัวหน้าหน่วยและผู้ร่วมงาน จะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และฝึกปฏิบัติในการทำงานเฉพาะชา กล้าไม้ให้กับผู้ร่วมงาน

การดำเนินงานส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน ทำโดยการคัดเลือกพื้นที่สาธารณะของชุมชน (Public Land) ตามคำร้องขอของชุมชน และมีการพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ร่วมกันระหว่าง เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยและญี่ปุ่น หลังจากนั้นจึงดำเนินการโดย การสนับสนุนเครื่องจักรกลทางการ ปลูกเตรียมพื้นที่แปลงปลูก สนับสนุนพันธุ์ไม้และวัสดุอื่นๆ ตามความจำเป็นและสอดคล้องกับ เงินงบประมาณของทั้งสองฝ่ายประมาณปีละไม่เกิน 150 ไร่ สำหรับขั้นตอนการปลูกและบำรุง รักษาต้นไม้ในป่าชุมชน เจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ เป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำ สาธิตวิธีการปลูกและให้ความ รู้ในการบำรุงรักษา ซึ่งขั้นตอนการบริหารและการจัดการป่าชุมชนนั้น เป็นหน้าที่ของกรรมการ ในหมู่บ้านหรือชุมชนที่จะต้องมีการจัดตั้งกลุ่มร่วมกันบริหารและจัดการ

สำหรับกิจกรรมการฝึกอบรมทางการรับสมัครและคัดเลือกบุคคลทั้งเกษตรกร ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เข้าทำการฝึกอบรมที่ศูนย์ฯ ปีละ 7 รุ่น รุ่นละประมาณ 40 คน ระยะเวลาในการฝึกอบรม 5 วัน

5.4.2 การรับรู้เกี่ยวกับงานส่งเสริมการเพาะชากล้าไม้และงานปลูกป่าชุมชน

1) กิจกรรมการเพาะชากล้าไม้ พบว่า ผู้รับการส่งเสริมส่วนใหญ่มีการรับรู้ วิธีการส่งเสริม ระดับการส่งเสริมและการรับรู้ข่าวสารโดยผ่านสื่อที่ใช้งานงานส่งเสริมการ เพาะชากล้าไม้อยู่ในระดับปานกลางคือ มีคะแนนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 57.7, 57.6 และ 40.3 ของคะแนนเต็ม ตามลำดับ มีการรับรู้เกี่ยวกับประโยชน์เชิงเทียบและความสอดคล้อง กับเงื่อนไขชุมชนของงานเพาะชากล้าไม้ในระดับการรับรู้มากคือ มีคะแนนเฉลี่ยคิดเป็น ร้อยละ 94.8 และ 80.3 ของคะแนนเต็ม ตามลำดับ

2) กิจกรรมการปลูกป่าชุมชน พบว่า ผู้รับการส่งเสริมส่วนใหญ่มีการรับรู้วิธี การส่งเสริมและระดับการส่งเสริมอยู่ในระดับปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 60.4 และ 56.0 ตามลำดับและมีการรับรู้ข่าวสารโดยผ่านสื่อที่ใช้งานงานส่งเสริม การรับรู้เกี่ยวกับ ประโยชน์เชิงเทียบ และความสอดคล้องกับเงื่อนไขชุมชนของงานปลูกป่าชุมชนอยู่ในระดับรับรู้ มากคือ คะแนนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 61.2, 94.3 และ 85.9 ของคะแนนเต็ม ตามลำดับ

5.4.3 ทักษะคิดและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของผู้รับการส่งเสริมที่มีต่องาน

เพาะชากล้ำไม้และงานปลูกป่าชุมชน

1) กิจกรรมการเพาะชากล้ำไม้ พบว่า ผู้รับการส่งเสริมที่ศึกษาส่วนใหญ่มีทัศนคติต่องานเพาะชากล้ำไม้ในระดับปานกลาง คะแนนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 67.2 ของคะแนนเต็ม จากการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมและการรับรู้เกี่ยวกับงานที่ส่งเสริมกับทัศนคติของผู้รับการส่งเสริมในงานเพาะชากล้ำไม้ในลักษณะความสัมพันธ์ของ 2 ตัวแปร (Bivariate Relationship) ด้วยตัวสถิติ Chi-Square พบว่า รายได้ การรับรู้วิธีการส่งเสริม การรับรู้ระดับการส่งเสริม การรับรู้ข่าวสารโดยผ่านสื่อที่ใช้ในงานส่งเสริมและการรับรู้ความสอดคล้องกับเงื่อนไขชุมชนของงานเพาะชากล้ำไม้ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95.0 เปอร์เซนต์ ส่วนตัวแปรที่ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของผู้รับการส่งเสริมเกี่ยวกับงานเพาะชากล้ำไม้ คือ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ขนาดที่ดินถือครอง การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มและการรับรู้ประโยชน์เชิงเทียบของงานเพาะชากล้ำไม้

2) กิจกรรมการปลูกป่าชุมชน พบว่า ผู้รับการส่งเสริมที่ศึกษาส่วนใหญ่มีทัศนคติต่องานปลูกป่าชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง คะแนนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 72.5 ของคะแนนเต็ม และจากการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และการรับรู้เกี่ยวกับงานที่ส่งเสริมกับทัศนคติของผู้รับการส่งเสริม ในลักษณะความสัมพันธ์ของ 2 ตัวแปร (Bivariate Relationship) ด้วยตัวสถิติ Chi-Square พบว่า รายได้ การรับรู้วิธีการส่งเสริม การรับรู้ระดับการส่งเสริม การรับรู้ข่าวสารโดยผ่านสื่อที่ใช้ในงานส่งเสริม การรับรู้ประโยชน์เชิงเทียบและการรับรู้ความสอดคล้องกับเงื่อนไขชุมชนของงานปลูกป่าชุมชน มีความสัมพันธ์กับทัศนคติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95.0 เปอร์เซนต์ ส่วนตัวแปรที่ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของผู้รับการส่งเสริมเกี่ยวกับงานปลูกป่าชุมชน คือ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ขนาดที่ดินถือครองและการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม

5.4.4 พฤติกรรม และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของผู้รับการส่งเสริม

เกี่ยวกับงานเพาะซากลำไ้และงานปลูกป่าชุมชน

1) กิจกรรมการเพาะซากลำไ้ พบว่า ผู้รับการส่งเสริมส่วนใหญ่มิ่พฤติกรรมเกี่ยวกับงานเพาะซากลำไ้อยู่ในระดับปานกลาง (5-7 กิจกรรม) จำนวน 74 ราย รองลงมา มีพฤติกรรมปฏิบัติน้อย (0-4 กิจกรรม) จำนวน 61 ราย และมีพฤติกรรมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก (8-12 กิจกรรม) จำนวน 23 ราย

จากการวิเคราะห์ หาคความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมด้วยตัวสถิติ Chi-Square พบว่า มีความสัมพันธ์กันที่ระดับความเชื่อมั่น 95.0 เปอร์เซนต์และเมื่อทำการวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95.0 เปอร์เซนต์ พบว่า พฤติกรรมเกี่ยวกับงานเพาะซากลำไ้ของผู้รับการส่งเสริมมีความสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระคือ การรับรู้ระดับการส่งเสริมและอาชีพเกษตรกรรม

2) กิจกรรมการปลูกป่าชุมชน พบว่า ผู้รับการส่งเสริมมีพฤติกรรมเกี่ยวกับงานปลูกป่าชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง (4-7 กิจกรรม) จำนวน 85 ราย รองลงมา มีพฤติกรรมปฏิบัติน้อย (0-3 พฤติกรรม) จำนวน 45 ราย และมีพฤติกรรมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก (8-10 กิจกรรม) จำนวน 21 ราย

จากการวิเคราะห์ หาคความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรม ด้วยตัวสถิติ Chi-Square พบว่า มีความสัมพันธ์กันที่ระดับความเชื่อมั่น 95.0 เปอร์เซนต์และเมื่อทำการวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95.0 เปอร์เซนต์ พบว่า พฤติกรรมเกี่ยวกับงานปลูกป่าชุมชนของผู้รับการส่งเสริมมีความสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระ คือ การรับรู้ระดับการส่งเสริม การรับรู้ความสอดคล้องกับเงื่อนไขชุมชนของงานปลูกป่าชุมชนและอายุของผู้รับการส่งเสริม

5.4.5 ความคิดเห็นและพฤติกรรมของผู้ผ่านการฝึกอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมการฝึกอบรม

1) ความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับประโยชน์ของความรู้จากการฝึกอบรม พบว่า ผู้ผ่านการฝึกอบรมมีความคิดเห็นต่อหัวข้อวิชาที่มีประโยชน์มาก 3 วิชา คือ การอนุรักษ์และพัฒนาศรีพญากรป่าไ้ เทคนิคการขยายพันธุ์ไม้ผลและการปลูกสร้างและบำรุงสวนป่า

2) การนำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ประโยชน์ พบว่า ผู้ผ่านการฝึกอบรมนำความรู้ไปใช้ประโยชน์มากที่สุด 3 วิชา คือ การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ เทคนิคการขยายพันธุ์ไม้ผลและบทบาทของกรมป่าไม้ต่อการส่งเสริมการปลูกป่า

3) การนำความรู้จากการฝึกอบรมไปเผยแพร่ พบว่า ผู้ผ่านการฝึกอบรมนำความรู้ไปเผยแพร่มากที่สุด 3 วิชาคือ การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ เทคนิคการขยายพันธุ์ไม้ผลและบทบาทของกรมป่าไม้ต่อการส่งเสริมการปลูกป่า

5.4.6 ปัญหาในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมมวลชน

ก. ในส่วนผู้ส่งเสริม หมายถึง ปัญหาของผู้ดำเนินการส่งเสริม

1) กิจกรรมการเพาะชำกล้าไม้ พบว่า การเผยแพร่ความรู้ด้านการเพาะชำของหน่วยส่งเสริม นั้น มีข้อจำกัดในด้านเวลาและงบประมาณ ไม่สามารถฝึกสอนให้กับประชาชนกลุ่มใหญ่ได้ เนื่องจากการปฏิบัติงานต้องเร่งรีบเพาะชำกล้าไม้ให้มีขนาดโตเพียงพอที่จะนำไปปลูก ขาดงบประมาณในการสอนเทคนิคและวิธีการปฏิบัติงานโดยตรง

2) กิจกรรมการปลูกป่าชุมชน ปัญหาที่พบจากการศึกษา คือ การใช้ประโยชน์ที่ดินสาธารณะของชุมชนบางชุมชนมีบุคคลเข้าใช้ประโยชน์อยู่เดิม รองลงมาคือ กลุ่มที่มีสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย มักมาหาความร่วมมือในการดูแลรักษาต้นไม้ที่ปลูกไว้ในแปลง และปัญหาเกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศ เช่น ฝนทิ้งช่วงภายหลังปลูกต้นไม้และความแห้งแล้งที่ยาวนานในปีต่อมา ทำให้การปลูกป่าชุมชนไม่ได้ผลเท่าที่ควร

3) กิจกรรมการฝึกอบรม จากการศึกษาพบว่า มีปัญหาเพียงเล็กน้อย เช่น ความขัดข้องในการประสานงานกับวิทยากร การประสานงานกับเจ้าของสถานที่ที่จะให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมดูงานและขั้นตอนการรับสมัครและคัดเลือกบุคคลเข้าฝึกอบรม เป็นต้น

ข. ในส่วนผู้รับการส่งเสริม หมายถึง ปัญหาที่ผู้รับการส่งเสริมพบเห็นจากการส่งเสริม

1) กิจกรรมการเพาะชำกล้าไม้ ปัญหาที่พบเรียงตามลำดับจากมากไปน้อย คือ ปริมาณกล้าไม้ที่เพาะชำไว้แจกจ่ายไม่เพียงพอกับความต้องการ (ร้อยละ 77.2) รองลงมา คือ เจ้าหน้าที่ศูนย์ ฯ แนะนำด้านวิชาการเกี่ยวกับการเพาะชำกล้าไม้ไม่เพียงพอเท่าที่ควร

(ร้อยละ 75.3) เจ้าหน้าที่ของศูนย์ ฯ แนะนำการปลูกและบำรุงรักษาต้นไม้ต่ำกว่าที่ควร (ร้อยละ 72.2) ชนิดพันธุ์ไม้ที่เพาะแจกจ่ายไม่ตรงกับความต้องการ (ร้อยละ 67.7) และเจ้าหน้าที่ทำการดูแลและเอาใจใส่งานแจกจ่ายกล้าไม้ต่ำกว่าที่ควร (ร้อยละ 60.1)

2) กิจกรรมการปลูกป่าชุมชน ปัญหาที่พบเรียงตามลำดับจากมากไปน้อย คือ ปัญหาเกี่ยวกับต้นไม้ที่ปลูกตาย (ร้อยละ 95.5) รองลงมาคือ ขาดการสนับสนุนด้านวิชาการเกี่ยวกับการปลูกและบำรุงป่า (ร้อยละ 85.2) ราษฎรขาดความรู้และประสบการณ์ในการจัดการป่าชุมชน (ร้อยละ 83.2) และหน่วยงานราชการให้ความดูแลและเอาใจใส่ต่ำกว่าที่ควร (ร้อยละ 78.1)

3) กิจกรรมการฝึกอบรม ปัญหาที่พบเรียงตามลำดับจากมากไปน้อย คือ ขาดแคลนเงินทุนที่จะต้องใช้ในการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต ตามแนวคิดที่ได้รับไปจากการฝึกอบรม (ร้อยละ 97.0) รองลงมาคือ ปัญหาด้านความชำนาญในการปรับเปลี่ยนแผนงานการผลิต (ร้อยละ 90.9) และแบบแผนการผลิตที่ได้รับจากการฝึกอบรมไม่เหมาะสมกับสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินในชุมชน (ร้อยละ 87.9)

5.5 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการศึกษาที่ได้รับครั้งนี้ อาจใช้เป็นแนวทางประกอบการพิจารณาเพื่อการปรับปรุงการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชนของศูนย์ฯ ในระดับหนึ่ง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังนี้ คือ

1. หน่วยงานในระดับผู้ควบคุมนโยบายภาครัฐ ควรที่จะสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการส่งเสริมการเกษตรกรรมตามรูปแบบของป่าไม้-เกษตร การปลูกสร้างสวนป่า ทั้งสวนป่าส่วนบุคคลและป่าชุมชน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง

2. การดำเนินงานด้านการส่งเสริมของรัฐ ควรที่จะจัดให้มีการดำเนินการทั้งทางด้านการให้การศึกษากับประชาชนสัมพันธ์เกี่ยวกับ การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ตามแนวทฤษฎีวนศาสตร์ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชนได้เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้มากยิ่งขึ้น

3. หน่วยงานภาครัฐบาลและภาคเอกชน ควรที่จะร่วมกันพิจารณากำหนดนโยบายและมาตรการการสนับสนุนการดำเนินงานกิจกรรมมวลชนศาสตร์ชุมชนในชนบทอย่างจริงจัง ในรูปแบบของการสาธิตให้ประชาชนได้รับรู้และมองเห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งจะส่งผลให้มีการยอมรับและนำไปใช้ในการประกอบอาชีพมากยิ่งขึ้น เป็นการสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า พฤติกรรมของผู้รับการส่งเสริมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติ และทัศนคติของผู้รับการส่งเสริมที่มีต่องานที่ส่งเสริม นั้น มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับปัจจัยการรับรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานและลักษณะของงานที่ส่งเสริมเช่นกัน

4. รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับ กระบวนการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมมวลชนศาสตร์ชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการปลูกป่าชุมชนและการปลูกป่าระบบป่าไม้-เกษตร ซึ่งสมควรมุ่งเน้นเกี่ยวกับการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมให้มีการประสานงานกันทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชน ในการวางแผนปฏิบัติการและการดำเนินงานให้มีความเหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และชุมชน จึงจะถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมกิจกรรมมวลชนศาสตร์ชุมชนอย่างแท้จริง

5.6 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

จากการวิเคราะห์ผลการศึกษา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมมวลชนศาสตร์ชุมชนของศูนย์ ฯ ดังนี้

1. หน่วยงานในระดับผู้ควบคุมนโยบาย ควรที่จะให้ความสำคัญกับการดำเนินงานด้านการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้ ที่เกี่ยวข้องกับการงานมวลชนศาสตร์ชุมชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เช่น การจัดตั้งฝ่ายส่งเสริมกิจกรรมมวลชนศาสตร์ชุมชน เพื่อดำเนินงานประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้และการแก้ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรป่าไม้ โดยการพิจารณาจัดสรรบุคลากรสำหรับการปฏิบัติงานด้วยความเหมาะสม

2. การดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมมวลชนศาสตร์ชุมชนในระดับศูนย์ ฯ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำให้มีการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) คือ ชักนำให้ประชาชนปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตไปสู่การผลิตตามแนวคิดของมวลชนศาสตร์ชุมชนนั้น สมควรที่จะมีการปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้สนับสนุนวัสดุและทรัพยากรต่าง ๆ เป็นผู้ส่งเสริมทางด้านความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่มี

ความเหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และชุมชน เนื่องด้วยผลการศึกษาได้บ่งบอกว่าพฤติกรรมของผู้รับการส่งเสริมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติ และทัศนคติมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการรับรู้เกี่ยวกับงานที่ส่งเสริม ความสำเร็จของงานส่งเสริมจึงสมควรมุ่งเน้นด้านการเผยแพร่ความรู้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้การดำเนินงานส่งเสริมสมควรให้ความสำคัญกับการคัดเลือกกลุ่มอายุและอาชีพที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสาระสำคัญของงานที่ส่งเสริมด้วย

3. การดำเนินงานส่งเสริมสมควรดำเนินงานให้เป็นรูปธรรม และมีความต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้รับการส่งเสริมมีการรับรู้และปรับเปลี่ยนทัศนคติไปในทางบวกได้โดยง่าย เนื่องจากผลการศึกษา พบว่า การรับรู้ความสอดคล้องกับเงื่อนไขชุมชนของงานปลูกป่าชุมชนมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับงานปลูกป่าชุมชน ขณะที่การรับรู้ความสอดคล้องกับเงื่อนไขชุมชนของงานเพาะซากลำไย ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของผู้รับการส่งเสริมแต่อย่างใด ทั้งนี้ เนื่องจากการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชนนั้น ได้มีการเผยแพร่อย่างเป็นรูปธรรมมาก่อน

4. การจัดฝึกอบรมเพื่อการเผยแพร่ความรู้และเทคโนโลยีแนวใหม่เกี่ยวกับการป่าไม้ ควรมีการพิจารณาคัดเลือกบุคคลเข้ารับการฝึกอบรมด้วยความเหมาะสม คือ ควรเป็นบุคคลที่มีความต้องการนำเอาความรู้ไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม และ/หรือมีศักยภาพที่จะนำไปเผยแพร่ได้ เป็นต้น

5.7 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

การศึกษาครั้งนี้ ได้ช่วยยืนยันให้เห็นความสำคัญของตัวแปรทางสังคมวิทยาซึ่งสามารถอธิบายพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเด่นชัด ผลการวิจัยจึงเป็นการขยายพรมแดนความรู้สังคมวิทยาการพัฒนามากกว้างขวางยิ่งขึ้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ เพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้สังคมวิทยาการพัฒนาดังนี้

1. ควรทดสอบหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางสังคมวิทยาอื่น ๆ กับพฤติกรรมการเพาะซากลำไยหรือการปลูกป่าชุมชน ตัวอย่างตัวแปรที่อาจเป็นได้ เช่น ค่านิยม ความเชื่อต่าง ๆ การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมกับผู้รับการส่งเสริม และกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นต้น

2. สมควรทำการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานในกิจกรรมการส่งเสริมต่าง ๆ เพื่อให้ทราบถึง โอกาสแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานส่งเสริม และนำองค์ประกอบหรือ

ตัวแปรในระบบสังคม เช่น แรงจูงใจ ผลตอบแทนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มาทำการศึกษาและวิเคราะห์ เพื่อชี้เป็นแนวทางการดำเนินงานส่งเสริมในอนาคตต่อไป

3. ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชน ซึ่งอาจมีอิทธิพลต่อการยอมรับของผู้รับการส่งเสริม ตัวอย่างปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น ความรับผิดชอบในหน้าที่ ความมีอุดมการณ์ และการมีอำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงาน เป็นต้น

และเนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ระบบกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชน ศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้และปลูกป่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ 1 (มหาสารคาม) ในประเด็นเกี่ยวกับ 1) กระบวนการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชน 2) การรับรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้รับการส่งเสริมเกี่ยวกับงานเพาะชำกล้าไม้และงานปลูกป่าชุมชน 3) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับ ทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับการส่งเสริมเกี่ยวกับงานเพาะชำกล้าไม้และงานปลูกป่าชุมชน 4) ความคิดเห็นและพฤติกรรมของผู้ผ่านการฝึกอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมการฝึกอบรม 5) ปัญหาในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชน ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะกรณี ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะการวิจัยที่น่าสนใจ ดังนี้ คือ

1. ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการยอมรับแนวคิดวนศาสตร์ชุมชนที่ศูนย์ ฯ ส่งเสริมเผยแพร่ในเชิงคุณภาพ ประกอบการตรวจติดตามงานอย่างใกล้ชิดโดยใช้นักวิจัยที่ไม่เกี่ยวข้องกับศูนย์ ฯ (Outsider) เพื่อให้ผลการวิจัยมีความเป็นกลางมากขึ้น

2. ควรทำการศึกษาในประเด็นเดียวกันนี้กับศูนย์ส่งเสริมฯ ที่ 2, 3 และ 4 ซึ่งได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจาก JICA ในลักษณะเดียวกัน เพื่อที่จะได้รับทราบผลการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชนที่ผ่านมา เป็นภาพรวมของโครงการส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้และปลูกป่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งเป็นการตรวจสอบและยืนยันผลการศึกษานครั้งนี้อีกครั้งหนึ่งว่า สามารถใช้เป็นกรอบการตรวจติดตามผลการดำเนินงานของศูนย์ ฯ ได้มากน้อยเพียงใด

3. ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม จากการที่ศูนย์ ฯ ได้ทำการส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้และการปลูกป่าชุมชนในหมู่บ้านเป้าหมายต่าง ๆ เพื่อเป็นการศึกษาว่า การดำเนินงานส่งเสริมของศูนย์ ฯ สามารถช่วยทำให้ประชาชนในหมู่บ้านเป้าหมายมีชีวิตและความเป็นอยู่ดีขึ้นมากน้อยเพียงใด